

Suomalais-sotilaiden ja itäkarjalais-naisten suhteet

Pauliina Salminen: Miehittäjän morsiamet. Rakkautta ja petoksia jatkosodan Itä-Karjalassa. Atena 2013. 207 s.

Jatkosodan aikana Suomi miehitti Itä-Karjalaa vajaan kolmen vuoden ajan. Alueen täysi-ikäisiä miehiä oli joutunut puna-armeijaan tai he olivat paenneet, joten paikalleen jäänyt, vajaan 90 000 ihmisen väestö oli suurimmaksi osaksi lapsia, vanhuksia ja eri-ikäisiä naisia. Pitkään kestänyt asemasota mahdollisti sen, että suomalaiset sotilaat olivat tekemisissä varsinkin alueen naisväestön kanssa. Rinnakkaiselo mahdollisti myös intiimin kanssakäymisen.

Pauliina Salmisen kirjoittamassa tietokirjassa *Miehittäjän morsiamet. Rakkautta ja petoksia jatkosodan Itä-Karjalassa* kuvataan suomalaissotilaiden ja suomalais-sukuisten itäkarjalaisnaisten välisiä seksuaalisia kohtaamisia, parisuhteita ja sitä, miten suhteiden lopulta kävi. Salminen työskentelee sanomalehti Keskisuomalaisen pääkirjoitustoimittajana, ja on peruskoulutukseltaan historian-tutkija: hän valmistui vuonna 2007 maisteriksi Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitokselta, Suomen historian oppiaineesta.

Osalla suhteista oli onnellinen loppu. Esimerkiksi tärkeimpänä yksittäistapauksena teoksessa tarkasteltavien koskenpääläisen maanviljelijä Väinön ja aunukselaisen perheenemäntä Annan elämä jatkui jo 1942 Suomessa. He elivät avioparina vanhuuteensa saakka Keski-Suomessa. Useimmiten suhteet eivät kuitenkaan kehittyneet avioliitoiksi. Sodan aikana alueella

syntyi tällaisista suhteista 500 avioutonta lasta.

Salminen korostaa teoksessa elämän petollisempaa, rumempaa puolta. Inhimilliset tragediat ovat historian tutkimuksen etu, sillä ne ovat tuottaneet lähdemateriaalia, jonka avulla suomalaissotilaiden ja itäkarjalaisnaisten suhteista voidaan ylipäättään jotain sanoa. Teoksella on vahva lähde pohja. Suurin osa käytetystä Itä-Karjalan sotilashallinnon aineistosta on syntynyt alueen lastenvalvojien, sovinto-oikeuksien ja ylioikeuksien käsittelössä itäkarjalaisnaisten lapsen elatusvaatimuksia.

Isyyden varmentamiseksi viranomaiset tarvitsivat todisteita siitä, että mies oli maannut naisen kanssa siihen aikaan, kun raskaus oli saanut alkunsa. He kuuntelivat aviottoman äidin ja isäksi syytetyn miehen näkemyksiä, ja keräsivät todistajanlausuntoja ulkopuolisten näkemistä tai kuulemista suhteista. Näin syntynyt lähdeaineisto tarjoaa tutkijalle mahdollisuuden kuvata monipuolisesti suhteiden kaarta, ja Salminen on kirjoittanut aiheesta sujuvasanaisen tutkimuksen. Suomalaissotilaiden morsiamilleen lähettämät kirjeet ovat erityisen tärkeässä roolissa. Ne tarjoavat suoraa todistusaineistoa siitä, miten sotilaat ilmaisivat tunteitaan naisia kohtaan suhteen eri vaiheissa. Teoksessa on paljon pitkiä lainauksia kirjeistä.

Tutkimuksessa on neljä pääluokua, jotka on jaettu helposti luettavaan 3–5 sivun mittaisiin alalukuihin. Kolmessa ensimmäisessä pääluvussa on rekonstruoitu kronologinen yleiskuva suhteiden kehitymisestä ja kariutumisesta. Ensimmäisessä luvussa – *Ihastuminen "Kuin taivaan esikartano"* – tarkastellaan sotatoimien jälkeistä sotilaiden ja siviilien kohtaamista sekä suhteiden syntymistä. Seuraavassa luvussa *Rakastuminen "Monet suudelmat poimin huuliesi lomitse"* painopiste on seurustelusuhteiden syvenemisessä.

Vähäisten ehkäisymahdollisuuksien vuoksi naiset aristelivat seksielämän aloittamista, mutta miesten antamat lupaukset avioliitosta ja sodan jälkeisestä elämästä miehen kotiseudulla käänsivät päät. Avioliittoluvan hakeminen ja suomalaisen avioliitto-oikeuden soveltaminen miehitysalueella aiheutti omat kiemuransa. Tilanne mutkistui entisestään, jos naisen piti sotilasviranomaisilta hakea ensin avioeroa kadonneesta neuvostoaviomiehestään.

Salminen on rakentanut tutkimuksen yleisen ja erityisen vuoropuhelun varaan. Sotilaiden ja itäkarjalaisnaisten välisiä suhteita tarkastellaan ensin yleisemmällä tasolla, jonka jälkeen laskeudutaan onnistuneesti yksittäisten suhteiden tasolle. Ihmisten henkilökohtaisilla tarinoilla sekä perustellaan esitettyjä näkemyksiä että luodaan yksityiskohtaista ajankuvaa 1940-luvun seurustelutavoista. Työssä korostuu edellä mainitun Väinön ja Annan lisäksi muutama muukin pariskunta, joiden tarinat muodostavat teokseen eräänlaisen kehystetyn tutkimuksen.

Kolmannessa pääluvussa *Lapsitulossa "Meille on tapahtunut vahinko"* Salminen tarkastelee sitä, kuinka raskaus ja lapsen syntymä olivat käännekohta monien sotilaiden ja itäkarjalaisnaisten suhteissa. Vain pieni osa pariskunnista suunnitteli sen jälkeen yksissä tuumin avioliittoa. Suhteet muuttuivat yksipuolisiksi, kun miehet muuttuivat kirjeissään vältteleviksi tai lopettivat kirjoittelun kokonaan. Luvussa tarkastellaan erityisesti naisten yrityksiä saada suomalaissotilailta lapsenelätystä, ja luku on teoksen pisin. Aviottomien lasten määrä suorastaan räjähti miehitysajan kuluessa. Vuonna 1943 peräti 41 prosenttia kaikista lapsista syntyi avioliiton ulkopuolella.

Vuonna 1942 viranomaiset eivät vielä käsitelleet elatusriitoja, mutta seuraavana vuonna tuli voimaan suomalaissotilaita koskeva ohje

aviottomien lasten elatuksesta. Valvojat yrittivät naisilta toimeksiantannon saatuaan etsiä suomalaissotilaita, jotta heidät veloitettaisiin maksamaan elatusmaksut sotilashallinnon kassaan. Miesten kieltäytyessä heidät voitiin haastaa Itä-Karjalan sovinto-oikeuksiin, joissa muhdeita käytiin tarkasti lävitse miesten usein kiistäessä asian ja syyttäessä muita miehiä naisen kumppaneiksi.

Hylkäämisen ja aviottoman lapsen ohella suhteisiin liittyi paljon muitakin lieveilmiöitä ja inhimillistä kärsimystä. Neljännessä pääluvussa *Rakkauten pimeä puoli – Abortteja ja hyväksikäyttöä* Salminen tuo esiin, kuinka sukupuolitaudit (tippuri ja kupp) lisääntyivät ja naiset saattoivat turvautua abortteihin. Jonkin verran on merkkejä myös vastasyntyneen lapsen surmista, lapsenmurhasta. Suomalaissotilaat syyllistyivät niin ikään raiskauksiin. Harvoissa oikeusistuinten tarkastelemisissa tapauksissa korostui miesten tausta: nämä olivat usein aiempia tuomioita saaneita työvelvollisia tai vankileirin vartijoita.

Jos verrataan sotilaiden ja itäkarjalaisnaisten suhteita esimerkiksi 1800-luvun lopun keski-suomalaisten paikallisyhteisöjen miesten ja naisten seurusteluun¹, nähdään, että Salmisen korostamat miesten aviolutaukset seksuaalisuhteen käynnistämiseksi ja naisen hylkääminen raskaaksi tulemisen jälkeen kuuluivat elämäntapaan myös rauhan oloissa. Sodan aikana tilanne kuitenkin kärjistyi: itäkarjalaisnaisilla ei ollut tukenaan pysyvää

1. Pasi Saarimäki, *Naimisen normit käytännöt ja konfliktit. Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keski-suomalaisella maaseudulla*. Jyväskylä Studies in Humanities 138. Jyväskylän yliopisto 2010. Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3830-7> (11.2.2014).

yhteisöä, joka olisi painostanut miehiä avioitumaan tai kantamaan vastuunsa elatuksen muodossa. Tilannetta vaikeutti lisäksi se, että miesten saadessa komennuksen toiseen paikkaan suhteet muuttivat nopeasti kirjein ylläpidettäviksi etäsuhteiksi.

Itäkarjalaisnaiset olivat sotilaisiin verrattuna heikommassa taloudellisessa asemassa. Sotilaat toivat naisille ja perheille usein ruokaa. On hankala arvioida, milloin kyse oli siitä, että suomalaissotilas tahoi auttaa taloudellisesti rakastettuaan ja tämän perhettä, milloin taas hän tarvikkeillaan yritti edesauttaa suhteen jatkumista ja seksin saamista. Osassa tapauksista kyse oli suoranaisestä prostituutiosta.

Salminen korostaa, että sotatila mahdollisti sotilaille normaalimoraalista vapautuneen elämän. Osalla heistä oli vaimo Suomessa, ja he uskoivat, ettei kaukana kotoa vietetty kaksoiselämä paljastuisi. Myös osa itäkarjalaisnaisista oli naimisissa omalla tahollaan. He kuitenkin ottivat aviolupaukset tosissaan, koska eivät tienneet, näkisivätkö neuvostoaikeista aviomiestään enää koskaan tai olisiko tämä edes elossa. Suhteet eivät olleet tasavertaiset: naiset olivat usein sotilaista riippuvaisia. Salminen korostaakin moralisointiin syyllistymättä, että suhteet paljastavat momentasoista hyväksikäyttöä seksin ostamisesta aina naisen hylkäämiseen.

Salminen kirjoittaa kaunokirjalliseen tyyliin, ja lukija imeytyy tapahtumiin mukaan. Sota-ajan maailmaa taustoitetaan kuvaamalla esimerkiksi suomalaisjoukkojen tunnelmia uusiin paikkoihin saavuttaessa. Yksittäisiä suhteita tarkastellessaan Salminen menee usein tutkittavien henkilöiden päin sisään. Henkilökohtaisten ajatusten, tunnelmien ja tunteiden rekonstruoiminen on sinällään uskottavaa, joskin toisinaan akateeminen lukija jää pohtimaan, ovat-

ko näkemykset palautettavissa suoraan lähdeaineistoon vai onko Salminen rakentanut ne oman mielikuvituksensa ja tulkintansa perusteella.

Teos on joka tapauksessa arkitolähteisiin perustuvaa pätevää historiantutkimusta, joka ei pelkästään tydy kuvailemaan tutkittavaa ilmiötä, vaan pyrkii selittämään ilmiön syntyä ja päättymistä. Tulkinnat ja aineistolainaukset on dokumentoitu yksityiskohtaisin loppuviittein. Teos on kirjoitettu ensisijaisesti luettavuutta ja suurempaa yleisöä silmällä pitäen. Tämän vuoksi jää toisinaan kaipaamaan esimerkiksi määrällisiä tietoja, joista rakentuisi ilmiön yleisempi kuva. Kuinka paljon tarkasteltavia tapauksia kaikkiaan oli, millainen lähdeaineisto on laajuudeltaan, moniko suhteen osapuolista oli naimisissa tai mikä oli henkilöiden sosiaalinen tausta? Kompakti asiasanahakemisto olisi lisännyt teoksen käytettävyyttä.

Tutkimuksellista tasoa olisi voinut edelleen nostaa käymällä keskustelua sotilaiden ja siviilien välisiä suhteita tai rauhanaikaisissa paikallisyhteisöissä tapahtuvaa parinmuodostusta käsittelevän tutkimuskirjallisuuden kanssa. Nyt kirja hyödyntää lähinnä Itä-Karjalaa koskevaa kirjallisuutta. Teoksen tavoite kuitenkin täyttyy: helppolukuisena ja aiheensa puolesta herkullisena tietokirjana se varmasti kiinnostaa historiantutkijapiirejä laajempaa yleisöä.

Kesällä 1944 suomalaiset vetäytyivät suuresta osaa Itä-Karjalaa Neuvostoliiton massiivisen hyökkäyksen edellä. Tämä oli lopullinen isku monille käymistilassa olleille suhteille. Vain osa itäkarjalaisnaisista ja noin 50 suomalaissotilaiden siittämää lasta elivät sodan jälkeen Suomessa. Teoksen julkistamisen jälkeen virisikin Helsingin Sanomissa keskustelu Itäkarjalaan jääneiden jälkeläisten oikeudesta periä sotaveteraani-

isänsä.² Suomalaissotilaiden ja itäkarjalaisnaisten väliset suhteet ovat pysyneet tuntemattomana ja unohdettuna ilmiönä näihin päiviin asti, ja Salmisen teoksen suurin ansio on tämän aiheen kuvailu.

– PASI SAARIMÄKI

2. Matti Huuskonen, Sota yhdisti suomalaisen Väinön ja Aunuksen Annan. *Helsingin Sanomat* 26.4.2013, A18–17; Matti Huuskonen, Suomalaismiehittäjien lapsilla voi olla yhä oikeus periä. *Helsingin Sanomat* 25.4.2013, A16.